

ANALIZA INSTITUȚIEI SUCCESIUNII ȘI A CONDIȚIILOR NECESARE PENTRU A PUTEA MOȘTENI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Vladimir CHIRONACHI, lector superior universitar,
Catedra de de Drept,
Universitatea de Stat din Cahul

Abstract: *In this article the author intended to show the importance and highlight the particularities of this Institution in the system of Civil Law. Also, he intended to cover the lacks that he had identified in the law by offering answers to some delicate questions theoretical and practice.*

Rezumat: *Prin succesiune se înțelege, în spiritul Codului nostru civil și al dreptului în general, transmiterea patrimoniului unei persoane, cu ocazia morții, la una sau mai multe alte persoane, determinate de voința defunctului sau chemate de lege.*

Cuvinte cheie: *moștenitor, capacitate succesorală, vocație succesorală, nedemnitate succesorală, deschiderea succesiunii.*

Prin moștenire se înțelege transmiterea patrimoniului (totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale care pot fi evaluate în bani, privite ca o sumă de valori active și pasive, strâns legate între ele, aparținând unor persoane fizice sau juridice determinate) unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în viață (persoane fizice, persoane juridice ori stat). Prin urmare, normele care guvernează instituția moștenirii sînt aplicabile numai în cazul morții unei persoane fizice, dar nu și în cazul încetării existenței unei persoane juridice. Prin moștenire, mai înțelegem stingerea drepturilor și obligațiilor unei persoane, cauzată de moartea ultimei și nașterea unor drepturi sau obligații similare, prin conținutul său sau a unor drepturi și obligații analogice în activul și pasivul persoanelor recunoscute de lege sau testament în calitate de moștenitori. A moșteni sau a succede înseamnă a lua locul unei alte persoane.

Pe lângă noțiunea de „moștenire”, în mod frecvent, se utilizează și așa noțiuni cum ar fi: „succesiune” sau „ereditate”. Noțiunea de „succesiune” are un înțeles mai larg decît „moștenire” sau „ereditate”. Prin succesiune înțelegem orice transmisiune de drepturi de la o persoană la alta, fie prin acte încheiate între vii, fie pentru cauză de moarte. Prin noțiunea de „moștenire” se mai desemnează și patrimoniul care se transmite după moartea unei persoane. Instituția moștenirii este intim legată de instituția proprietății și constituie unul din modurile de dobîndire a proprietății.

Persoana fizică decedată, deci cel care lasă moștenirea se mai numește defunct sau *de cuius*, prescurtare a formulei romane „*is de cuius successionem agitur*”.

Se utilizează și termenul de „autor”, iar în cazul moștenirii testamentare cel care dispune de patrimoniul său prin testament se numește „testator”. Cel care lasă moștenirea poate fi orice persoană fizică, indiferent de capacitatea de exercițiu ale acesteia.

După izvorul ei, moștenirea poate fi de două feluri: legală și testamentară.

Moștenirea este testamentară dacă transmitiunea moștenirii are loc în baza unui testament, adică cel ce a lăsat moștenirea a desemnat prin propria voință acele persoane care îl vor moșteni.

Moștenirea este legală dacă cel ce a lăsat moștenirea nu a întocmit un testament sau dacă deși există testament, ultimul nu este valabil. Moștenirea legală mai este cunoscută și sub denumirea „ab intestat” (moștenire fără testament).

Moștenirea este legală atunci când transmiterea patrimoniului succesoral are loc în temeiul legii la persoanele, în ordinea și în cotele determinate de lege. Potrivit art. 1499 C.C., moștenirea legală intervine de fiecare dată în cazul în care:

- a) cel ce a lăsat moștenirea nu a lăsat nici un testament;
- b) testamentul întocmit de testator a fost declarat nul;
- c) succesorul testamentului este codecedat sau comorient cu testatorul;
- d) succesorul testamentar este nedemn.

În afară de situațiile menționate, moștenirea legală intervine și atunci când testamentul lăsat nu conține dispoziții testamentare cu privire la dispunerea de patrimoniu, ci alte dispoziții de ultimă voință. În fine, moștenirea legală poate coexista cu cea testamentară. Astfel, în cazul în care există moștenitori rezervatari, testatorul poate testa doar partea din patrimoniu care depășește rezerva succesorală, care, potrivit normelor cu privire la moștenirea legală se va atribui moștenitorului rezervatar. De asemenea, dacă testatorul nu a testat întregul său patrimoniu, partea rămasă se va deferi celor care au dreptul la el potrivit regulilor moștenirii legale.

Moștenirea legală este concepută ca o moștenire de familie. Pornind de la concepția necesității conservării bunurilor în familie, dreptul nostru atribuie moștenirea legală a defunctului, iar în caz de vacanță succesorală – statului. Noțiunea de familie are un înțeles larg, incluzând rudele de sânge, soții și afinii. Moștenitori legali însă sunt doar cei care formează familia în sens restrâns – rudele defunctului și soțul supraviețuitor, nu și afinii lui. Potrivit codului familiei, rudenă este legătura de sânge bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. Întrucât legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, chemarea tuturor rudelor la moștenire ar necesita eforturi considerabile și va avea drept efect pulverizarea patrimoniului succesoral. Datorită acestui fapt legea limitează chemarea la moștenire și stabilește o anumită ordine de preferință, în care rudele defunctului sunt chemate la moștenirea legală.[7p. 26].

Data deschiderii succesiunii.

Sucesiunea se deschide în urma decesului persoanei fizice sau declarării morții ei de către instanța de judecată. Deschiderea succesiunii este consecința juridică a încetării din viață a persoanei fizice și produce efectul transmiterii de drept a patrimoniului său către moștenitorii legali sau testamentari, marcând implicit momentul în care încep să acționeze prevederile legale referitoare la instituția moștenirii. Înainte de deschiderea moștenirii nu se poate vorbi de moștenitori sau patrimoniu succesoral, persoana în viață fiind titularul patrimoniului său, iar moștenitorii urmează a fi determinați numai la data deschiderii moștenirii.

Momentul deschiderii succesiunii are loc concomitent cu încetarea din viață a celui care lasă moștenirea. Momentul morții se stabilește după ziua, ora și minutul survenirii ei.

Cei care pretind moștenirea vor trebui să dovedească moartea, precum și momentul morții celui la a cărui moștenire se consideră îndreptățiți. Dovada morții și a momentului producerii acesteia, se va face, după caz, prin certificatul de deces sau prin hotărârea judecătorească de declarare a morții, rămasă definitivă, care cuprinde și data stabilită de judecată ca fiind cea a morții.

Atât dovida momentului morții, făcută prin certificatul de deces, cât și dovida morții făcută prin hotărâre judecătorească declarativă de moarte au putere doveditoare până la proba contrară, aceasta putând fi făcută prin orice mijloc de probă, deoarece moartea este un simplu fapt material.

Stabilirea exactă a momentului morții celui care lasă moștenirea prezintă o deosebită importanță practică din următoarele motive:

- la această dată primesc aplicare normele dreptului de moștenire;
- în cazul unui conflict în timp al unor legi succesoriale succesive, în funcție de această dată se determină legea aplicabilă;
- în funcție de acest element se determină cercul moștenitorilor legali și testamentari;
- la această dată se determină compunerea și valoarea patrimoniului succesoral;
- de la data deschiderii succesiunii începe să curgă termenul de 6 luni de opțiune succesorală;
- data deschiderii succesiunii marchează data până la care retroactivează acceptarea sau moștenirea la moștenire;
- în cazul pluralității de moștenitori, data deschiderii succesiunii marchează ziua în care începe starea de indiviziune.

Persoanele cu vocație succesorală reciprocă sau unilaterală care au murit fără a se putea stabili dacă una a supraviețuit alteia se prezumă că au murit concomitent.

Prin comorienți înțelegem două sau mai multe persoane cu vocație succesorală reciprocă sau unilaterală care au decedat în aceeași împrejurare, în condițiile în care nu este posibil a stabili dacă una a supraviețuit alteia.

Codecedații sunt persoanele fizice care au decedat în același timp, fără a se putea stabili ordinea deceselor, și care nu sunt comorienți.

Dacă, în cazul morții mai multor persoane, nu se poate stabili faptul că una a supraviețuit alteia, ele sunt socotite că au murit deodată.

În cazul în care capacitatea succesorală se recunoaște numai persoanelor care sunt în viață la data deschiderii succesiunii și dovada acestei existențe trebuie să fie făcută de cel care reclamă moștenirea, înseamnă că în situația imposibilității dovedirii supraviețuirii, drepturile succesoriale nu pot fi recunoscute din lipsa capacității succesoriale, urmând ca moștenirile să fie considerate deschise în același moment pentru toate persoanele în cauză și diferite, separat, moștenitorilor fiecăreia dintre persoanele decedate în același timp, fără ca în mod reciproc sau una dintre ele – să poată beneficia de moștenirea lăsată de cealaltă sau celelalte persoane.

Dacă două sau mai multe persoane cu capacitatea succesorală reciprocă sau unilaterală au dispărut fără veste în același circumstanțe, în hotărârile judecătorești declarative de moarte urmează a fi indicată aceeași dată a morții pentru toate persoanele dispărute. În acest caz este irelevantă data intrării în vigoare a hotărârilor declarative de moarte. Moștenirea lăsată de fiecare dispărut va fi culeasă de proprii lor moștenitori.

Locul deschiderii succesiunii.

Ca regulă generală, succesiunea se deschide la locul ultimului domiciliu al defunctului. Domiciliul persoanei fizice este locul unde aceasta își are locuința statornică sau principală. Persoana al cărei domiciliu nu poate fi stabilit cu certitudine se consideră domiciliată la locul reședinței sale. Reședința persoanei fizice este locul unde își are locuința temporară sau secundară. În lipsă de reședință, persoana este considerată că domiciliază la locul unde se găsește, iar dacă acesta nu se cunoaște, la locul ultimului domiciliu.

Regula ultimului domiciliu al celui care a lăsat moștenirea se impune și din considerente de ordin practic, deoarece la ultimul domiciliu se află, de obicei, înscrisurile defunctului și tot acolo se pot culege informațiile despre moștenitorii defunctului și despre masa succesorală.

Deci, pentru stabilirea locului deschiderii succesiunii ne interesează nu atât locul unde a decedat cel care lasă moștenirea și nici locul reședinței, ci ultimul său domiciliu.

Vorbind despre domiciliul unei persoane fizice, ne interesează atât domiciliul stabilit voluntar, cât și domiciliul legal.

În cazul decesului unei persoane care nu a avut domiciliu pe teritoriul Republicii Moldova, locul deschiderii succesiunii se consideră locul situării celor mai importante bunuri succesoriale.

Dacă domiciliul defunctului este necunoscut, se aplică regula deschiderii moștenirii la locul unde se află bunurile mai importante ca valoare ale moștenirii. Aceeași regulă se aplică dacă bunurile succesoriale se află în locuri diferite.

Având în vedere că locul ultimului domiciliu al defunctului este o chestiune de fapt, dovada lui se poate face prin orice mijloace de probă admise de lege.

Legea locului situării bunurilor se aplică numai în situația în care nu este cunoscut ultimul domiciliu al defunctului. Deci în primul rând se va ține cont de situarea bunurilor imobile. Dacă nu există bunuri imobile, atunci se va considera drept ultimul domiciliu locul situării bunurilor imobile, și dacă ultimele se află în locuri diferite, locul deschiderii succesiunii va fi locul situării celei mai valoroase părți a acestor bunuri. [Sp. 122-124].

Condițiile necesare pentru a putea moșteni.

Pentru ca o persoană să poată moșteni, este necesar să fie întrunite cumulativ următoarele condiții:

- a) persoana să dispună de capacitate succesorală;
- b) să aibă vocația succesorală;
- c) persoana să nu fie nedemnă de a moșteni.

Se consideră că are capacitate succesorală orice persoană care există la momentul deschiderii succesiunii. Potrivit art. 1433 CC, se consideră că există, adică au aptitudinea de a-l moșteni pe cel decedat:

- În cazul succesiunii testamentare – persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și cele care au fost concepute în timpul vieții lui și s-au născut vii după decesul acestuia, indiferent de faptul dacă sunt sau nu copiii lui, precum și persoanele juridice care au capacitate juridică la momentul deschiderii succesiunii.

- În cazul succesiunii legale – persoanele care se aflau în viață la momentul decesului celui ce a lăsat moștenirea, precum și copiii lui concepuți în timpul vieții și născuți după decesul acestuia.

Statul dispune de capacitate succesorală testamentară, precum și de capacitate succesorală asupra patrimoniului succesoral vacant.

Observăm că existența moștenitorului la momentul deschiderii succesiunii este o condiție indispensabilă pentru a putea moșteni. Oricât de puțin supraviețuiește o persoană celui decedat, ea are capacitatea succesorală. Existența persoanei la momentul deschiderii succesiunii poate fi dovedită de moștenitorul în cauză sau de succesorul său atunci când primul a decedat după deschiderea succesiunii. Dovada existenței persoanei fizice se face cu actele de stare civilă, iar în caz de deces al moștenitorului care se află în viață la momentul deschiderii succesiunii, cu actul de deces sau hotărârea declarativă de moarte, din care reiese că moartea moștenitorului a intervenit după deschiderea succesiunii. Capacitatea succesorală nu este condiționată de durata vieții moștenitorului astfel, dacă moștenitorul moare imediat după deschiderea succesiunii drepturile sale

sucesorale vor trece la moștenitorii săi. Dacă persoana fizică dispărută este considerată a fi în viață, aceasta are capacitatea succesorală. Dacă însă se constată printr-o hotărâre declarativă de moarte că la data deschiderii succesiunii aceasta nu mai era în viață, capacitatea ei succesorală se desființează retroactiv, iar ceea ce a fost cules dintr-o moștenire în numele persoanei dispărute, va trebui să fie restituit.

Se consideră cu capacitate succesorală și persoanele concepute, dar nenăscute la momentul deschiderii succesiunii. Aceștia vor putea moșteni cu condiția de a se naște vii, indiferent de durata vieții după naștere. Cel care prinde moștenirea în numele copilului va trebui să dovedească prin orice mijloace de probă admise de lege la data conceperii copilului, situarea acestei date anterior momentului deschiderii succesiunii și că el sa născut viu.[10p. 84].

Nu dispun de capacitate succesorală persoanele juridice care nu există la momentul deschiderii și nici persoanele fizice precedate. Potrivit art.1441 CC, de asemenea nu au capacitate succesorală comorienții și codecedații.

Comorienții sunt considerați două sau mai multe persoane cu vocații succesorală reciprocă sau unilaterală, decedate în același împrejurare, încât nu se poate stabili dacă una a supraviețuit alteia și prezumându-se că au murit concomitent. Vor fi recunoscuți comorienți și persoanele declarate moarte prin hotărârea instanței de judecată drept urmare a dispariției fără veste în acele circumstanțe. În acest caz nu are importanță momentul intrării în vigoare a hotărârii privind declararea morții acestor persoane.

Persoanele care au vocație reciprocă sau unilaterale și care decedază în același timp, fără a se putea determina ordinea deceselor, sunt numite codecedați și se prezintă că au decedat concomitent. [6p.77-88]

Prezumpția morții concomitente în cazul comorienților și codecedaților face să excludă moștenirea reciprocă a acestora, or, nesupraviețuind una alteia de alta, ei sunt lipsiți de capacitate succesorală. Potrivit art. 1441, alin. 2 CC, moștenirea lăsată de fiecare comorient sau codecedat va fi culeasă de moștenitorii proprii.

O altă condiție esențială pentru a putea moșteni este vocația succesorală.

Instituția moștenirii este concepută în cadrul devoluțiunii legale - ca o moștenire de familie și numai în cazul moștenirii vacante masa succesorală este culeasă de către stat.

Astfel fiind, în dreptul nostru sunt chemate la moștenire în temeiul legii și deci au vocație succesorală legală-persoanele care sunt în legătură de familie cu defunctul, adică rudele defunctului – din căsătorie, din afara căsătoriei și din adopție – și, alături de aceasta, soțul supraviețuitor al defunctului.

Potrivit art. 45 al Codului Familiei aprobat prin Legea nr. 1316 – XIV din 26.10.2000, rudenia este legătura bazată pe descendența unei persoane dintr-o altă persoană sau pe faptul că mai multe persoane au un ascendent comun. Rudenia în linie dreaptă poate fi ascendentă sau descendentă.

Întrucât legăturile de rudenie pot fi foarte îndepărtate, astfel încât chemarea la moștenire nu ar mai avea acoperire în sentimente reale de afecțiune reciprocă între aceste rude și defunct, legea a limitat – pe linie colaterală – vocația succesorală legală la gradul al IV-lea inclusiv. În linie dreaptă, ascendentă sau descendentă, legea nu prevede nici o limitare, căci aici legile firii impun fără ajutorul legilor omului, limitare necesară.

Prin urmare, rudele în linie dreaptă descendentă și ascendentă au vocație succesorală în mod nelimitat în grad. În schimb, rudele colaterale numai până la gradul al IV-lea inclusiv. Deci au vocație succesorală legală pe linie colaterală frații și surorile defunctului, rude de gradul al II-lea, descendenții lor până la gradul al IV-lea, unchii și mătușele defunctului și copiii lor.

Subliniem că vocația succesorală a acestor rude nu înseamnă că ele toate, împreună și deodată, vor culege moștenirea lăsată de defunct, căci vocația lor la moștenire este numai generală, potențială, vizând posibilitatea de principiu a acestor persoane de a moșteni, prin efectul legii, patrimoniul persoanei decedate. Vocația lor concretă de a culege efectiv această moștenire este determinarea prin devoluțiunea succesorală legală, legea instituind o anumită ordine de chemare la moștenire.

Având în vedere că transmiterea moștenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte, principiul reciprocității vocației succesorale nu vizează statul, pentru că deși statul are vocație – aceștia nu pot transmite o moștenire.

Principiul reciprocității vocației succesorale generale guvernează însă – fără a fi prevăzut expres de lege – materia moștenirii legale între persoanele fizice. În virtutea acestui principiu, dacă o persoană are vocație succesorală legală generală la moștenirea lăsată de o altă persoană, atunci și această din urmă persoană are aceeași vocație în raport cu prima. În concret vocația lor va depinde de ordinea în care va surveni decesul lor sau a uneia dintre ele. De exemplu, dacă copilul are vocație la moștenirea lăsată de părinți, vocația succesorală operează și în sens invers. Tot astfel, în raporturile dintre frați și surori, dintre nepoți de frate și unchi ori mătuși.

Principiul reciprocității vocației la moștenire are și un sens negativ: dacă o persoană nu are vocație la moștenirea unei alte persoane, nici această din urmă nu are vocație la moștenirea primei.

Principiul reciprocității vocației succesorale legale cunoaște, după părerea noastră, o singură excepție: este cazul constatării nulității căsătoriei sau a anulării ei prin hotărâre judecătorească intervenită după decesul soților sau a unuia dintre ei, constatându-se că unul dintre ei a fost de bună-credință la încheierea căsătoriei declarată nulă sau anulată (căsătoria putativă). În acest caz, dacă soțul supraviețuitor a fost de rea credință, el nu va moșteni, în schimb, dacă soțul de bună credință a supraviețuit celui alt, el va avea vocație succesorală. Dacă ambii soți au fost de bună sau de rea-credință, principiul reciprocității vocației succesorale, în sens pozitiv, respectiv negativ, se restabilește.

În literatura juridică se m-ai amintește încă un caz în care vocația succesorală nu ar fi reciprocă. Este ipoteza în care o persoană a adoptat doi sau mai mulți copii, dintre care pe unul cu efecte depline, pe altul cu efecte restrânse și se pune problema vocației lor succesorale reciproce în calitate de frați sau surori, deci problema vocației succesorale între ei. Așa cum vom încerca să demonstrăm, în această ipoteză operează din plin principiul reciprocității vocației succesorale în sensul lui negativ, adoptatul cu efecte restrânse neavând vocație la moștenirea lăsată de adoptatul cu efecte depline, așa cum nici aceasta din urmă nu are vocație la moștenirea lăsată de primul.

Dacă toate adopțiile au fost cu efecte depline, respectiv cu efecte restrânse, operează-indiscutabil-principiul reciprocității vocației succesorale legale generale, în sensul ei pozitiv în primul caz, și în sensul negativ în cel de-al doilea caz.

După cum am văzut, rudele cu vocație succesorală legală generală nu sunt chemate toate împreună și deodată la moștenire. Dacă toate rudele cu vocație generală ar fi chemate împreună și deodată la moștenire, averile succesorale s-ar fărâmița în părți de o valoare neînsemnată, iar instituția moștenirii nu și-ar mai putea îndeplini rosturile ei social-economice; pe de altă parte, nu s-ar ține seama de caracterul diferit al legăturilor de afecțiune dintre cel care lasă moștenirea și rudele sale.

Pentru a se evita asemenea consecințe, în cadrul devoluțiunii legale a moștenirii legiitorul a instituit a anumită ordine de chemare concretă la moștenire a rudelor defunctului. Prin urmare, pentru ca o persoană să fie chemată efectiv la moștenire în temeiul legii, deci să aibă vocație legală concretă, nu este suficient să facă parte din categoria moștenitorilor legali, cu vocația generală, ci trebuie să mai fie îndeplinită și o condiție negativă, și anume, să nu fie înlăturată de la moștenire de o altă persoană, cu vocație generală, dar chemată de lege în rang preferabil, deci care are și vocație concretă, utilă.

Pentru stabilirea ordinii de preferință între rudele defunctului cu vocație generală, legea folosește două criterii tehnico-juridice: clasa de moștenitori și gradul de rudenie. Cu ajutorul acestor criterii legea determină vocația concretă la moștenire a rudelor defunctului, probleme ce urmează a fi analizate. [7 p. 56-59].

Pentru a putea veni la moștenirea legală succesibilul capabil și cu vocație legală concretă trebuie să nu fie nedemn să moștenească.

Nedemnitatea succesorală este decăderea moștenitorului legal, care s-a făcut vinovat față de defunct sau de memoria defunctului, de fapte grave arătate limitativ de lege, din dreptul de a culege moștenirea acestuia.

Nedemnitatea își are originea în instituția romană a escheredării. [8 p. 40].

Nedemnitatea succesorală este o sancțiune civilă și se caracterizează prin următoarele:

a) se aplică numai în cazul săvârșirii faptelor expres și limitativ prevăzute de lege și numai în domeniul moștenirii legale, textele de lege care o prevăd fiind imperative și de strictă interpretare;

b) operează de drept, cel care lasă moștenirea neputând înlătura efectele ei prin iertarea nedemnului pentru fapta sa. Ulterior comiterii faptei, cel care lasă moștenirea putea totuși să-l gratifice pe nedemn. În general, nedemnitățile – care desființează numai vocația succesorală legală – nu influențează eficacitatea liberalităților prin acte între vii sau pentru cauză de moarte făcută în favoarea nedemnului de către cel care lasă moștenirea, aceste liberalități fiind guvernate de reguli proprii. Bineînțeles, dacă fapta săvârșită reprezintă o cauză comună prevăzută pentru toate cele trei ipoteze, ea poate justifica atât desființarea calității de moștenitor legal al nedemnului cât și revocarea judecătorească a donației și/sau legatului făcut în favoarea lui înainte de săvârșirea faptei, pentru fiecare în condițiile prevăzute de lege. De exemplu, în caz de litigiu, instanța numai constată nedemnitățile care a operat în puterea legii și pronunță revocarea donației pentru ingraturitudine dacă a fost cerută în termenul de un an prevăzut de lege; acțiunea în revocarea donației poate fi intentată numai împotriva donatorului autor al faptei, în schimb constatarea nedemnității poate fi cerută și împotriva moștenitorilor nedemnului care dețin bunurile defunctului; constatarea nedemnității poate fi cerută de creditori pe calea acțiunii oblice, în schimb, în materia revocării donației pentru ingraturitudine acest articol este inaplicabil;

c) fiind o sancțiune se aplică și produce efecte doar în privința autorului faptei. Față de alte persoane chemate de lege la moștenirea defunctului în nume propriu sau prin reprezentare, ea poate produce efecte numai în mod excepțional.

d) domeniul de aplicare a sancțiunii nu poate fi extins la alte moșteniri, nedemnul fiind înlăturat numai de la moștenirea persoanei față de care a săvârșit faptele, în acest sens nedemnitățile producând efecte relative. De exemplu, săvârșind fapta față de un frate, poate veni la moștenirea unui alt frate;

e) sancțiunea nedemnității fiind prevăzută pentru fapte săvârșite cu vinovăție, moștenitorul trebuie să fi acționat cu discernământ, în lipsa discernământului neputându-se vorbi de vinovăție. Pe de altă parte, fiind vorba de săvârșirea de fapte, iar nu de acte juridice, se vor aplica reguli privitoare la discernământul necesar pentru angajarea răspunderii civile delictuale, și anume în cazul minorilor sub 14 ani și a persoanelor puse sub interdicție discernământul din momentul săvârșirii faptei trebuie să fie dovedit, iar în cazul persoanelor care au împlinit 14 ani și nu sunt puse sub interdicție judecătorească discernământul se prezumă până la proba contrară. Desigur, în cazul în care nedemnitățile implică o condamnare penală, se vor aplica reguli de iresponsabilitate din dreptul penal. [7p. 60-61].

Cazurile de nedemnități sunt prevăzute în mod expres și limitativ de C.C art 1434 acestea fiind următoarele:

- a comis intenționat o infracțiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moștenirea dacă aceste circumstanțe sînt constatate de instanța de judecată;

- a pus intenționat piedici în calea realizării ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea și a contribuit astfel la chemarea sa la succesiune ori a persoanelor apropiate sau la majorarea cotei succesoriale ale tuturor acestora.

Nu pot fi succesori legali ai copiilor lor părinții decăzuți din drepturile părintești care la data deschiderii succesiunii nu sunt restabiliți în aceste drepturi și nici părinții și copiii maturi care sau eschivat cu rea-credință de la executarea obligației de întreținere a celui ce a lăsat moștenirea dacă această circumstanță este constatată de instanță de judecată. Instanțele judecătorești sînt chemate doar pentru a constata dacă sînt sau nu îndeplinite condițiile cerute de lege pentru a putea stabili nedemnitățile și nici de cum de a pronunța această sancțiune, care devine aplicabilă în puterea legii. Instanța de judecată nu pronunță ci doar constată nedemnitățile succesoriale. Sancțiunea se aplică și produce efecte doar pentru autorul faptei. Aplicarea sancțiunii nu poate fi extinsă asupra altor moșteniri, nedemnul fiind înlăturat numai de la moștenirea persoanei față de care a săvârșit faptele nedemne. Sancțiunea nedemnității se va aplica doar pentru faptele săvârșite cu intenție, presupunându-se că moștenitorul a acționat cu discernământ. Infraacțiunile săvârșite din culpă nu atrag după sine sancțiunea nedemnității.

Momentul la care poate fi constatată nedemnitățile succesoriale, aceasta nu poate fi decât ulterior deschiderii succesiunii, căci anterior momentul menționat acțiunea este lipsită de interes.

Nedemnitățile succesoriale poate fi invocată de orice persoană interesată, comoștenitorii chemați la moștenire împreună cu nedemnul, care vor beneficia de dreptul de acrescământ în cazul în care nedemnul este înlăturat de la moștenire; de moștenitorii subsecvenți, care vor culege ei moștenirea în locul nedemnului; de donatarii sau legatarii gratificați de defunct peste limitele cotității disponibile, care au interesul de al înlătura pe nedemnul care ar putea cere, reducățiunea libertăților excesive; de instanța de judecată din oficiu; și chiar de cel nedemn.[9p.25].

Dreptul de a invoca o asemenea acțiune nu poartă un caracter exclusiv personal. Nedemnitățile poate fi invocată atât în mod direct de către persoanele enumerate mai sus cît și printr-o acțiune oblică, de către creditorii acestor persoane.

Cât timp nedemnul se află în viață, nedemnitățile va fi invocată împotriva acestuia, iar după decesul lui împotriva succesorilor săi. În nici un caz succesorii nedemnului nu s-ar putea prevala de caracterul personal al pedepsei civile care este nedemnitățile, din moment ce aceasta operând în virtutea legii, defunctul nedemn nu a putut avea nici un drept asupra moștenirii autorului său.

Nedemnitățile poate fi invocată și în consecință constantă de instanțele judecătorească numai după deschiderea succesiunii și numai dacă vocația succesoriale a nedemnului este concretă, nefiind înlăturat de la moștenire prin prezența unor moștenitori în rang.

Art. 1436 Cod civil ne stipulează că, după comiterea faptei cel care lasă moștenirea poate să-l gratifice prin testament pe moștenitorul nedemn. Astfel, prin

voința te statorului, această normă admite înlăturarea sancțiunii legale a nedemnității succesoriale.

Fiind o pedeapsă civilă care operează în virtutea legii, nedemnitățile face ca moștenitorul vinovat să fie înlăturat de la succesiunea persoanei față de care sa făcut culpabil de faptele expres și limitativ prevăzut de lege.

Înlăturarea nedemnului de la moștenire este completă, el neputînd culege nici măcar rezerva conferită de lege moștenitorilor rezervatari; aceasta profită după caz, fie moștenitorilor legali cu care nedemnul venea în concurs la moștenire, fie moștenitorilor legali subsecvenți care ar fi fost înlăturați de nedemn de la moștenire dacă pedeapsa nu ar fi intervenit, fie donatarilor sau legatarilor ale căror donații sau legate ar fi fost supuse reducțiunii dacă moștenitorul nedemn rezervatar nu ar fi înlăturat de la succesiune statul. dacă nevrednicul ar fi fost unicul moștenitor al defunctului.

Efectele nedemnității sunt diferite după cum se produc în raport cu:

- cu ceilalți moștenitori conform art.1437Cod civil RM Nedemnul va trebui să restituie tot ceea ce a primit în calitate de moștenitor de la persoana față de care sa făcut vinovat, inclusiv fructele și veniturile percepute din momentul deschiderii moștenirii și nu de la data constatării demnității.

În cazul în care nedemnul a încasat sume de bani de la debitorii moștenirii, va fi ținut la plata dobânzii pentru sumele incasate chiar din ziua încasării lor, dar nu de la data chemării în judecată. Pe de altă parte, dacă nevrednicul a plătit datorii ale succesiunii, el are dreptul la înapoierea acestora. De asemenea nevrednicul are dreptul la restituirea cheltuielilor necesare și utile făcute de el cu bunurile succesoriale, dar, fiind de rea credință el nu are dreptul și la restituirea cheltuielilor voluptorii pe care le-ar fi făcut cu aceleași bunuri. Drepturile și obligațiile persoanei nedemne față de succesiune care se stinseseră prin consolidare sau prin confuziune renasc cu efect retroactiv de la data deschiderii moștenirii,

- în raport cu terții.

Dacă în perioada dintre deschiderea succesiunii și cea a constatării nedemnității, nedemnul în calitate de moștenitor ,a încheiat diverse acte juridice cu terțele persoane, care se referă la bunurile succesoriale:

- actele de conservare și administrare se vor menține, dacă acestea nu contravin intereselor moștenitorilor și sînt utile;

- actele de dispoziție asupra bunurilor succesoriale, făcute de către nedemn, se vor menține în cazul în care actul de înstrăinare se referă la un bun mobil corporal și terțul dobânditor a fost de bună-credință. Actele de dispoziție asupra bunurilor imobile se vor menține cu condiția ca persoana terță să fie de bună credință și să facă dovada că le-a încheiat în credință că a contractat cu adevăratul proprietar și a existat o eroare comună și invicibilă aspra calității de moștenitor a nedemnului.

- în raport cu descendenții nedemnului

Nedemnitățile fiind o pedeapsă civilă strict personală, ar trebui să nu aibă nici un fel de efecte. Cu toate acestea, descendenții nedemnului nu pot veni la moștenirea unui ascendent prin reprezentarea nedemnului, ci numai în nume propriu.

În cazul în care însă descendenții nedemnului vin la moștenire în nume propriu și nu prin reprezentare, ei au dreptul de a moșteni pe ascendentul ascendentului lor. [10p. 123].

Referințe bibliografice:

Acte normative:

1. Constituția Republicii Moldova Nr. 1, din 29.07.1994.
2. Codul civil al Republicii Moldova, Nr. 1107-XV din 06.06.2002 .
3. Comentariul Codului Civil al RM, Volumul II, Ed.Arc, 2006.
4. Protocolul adițional la Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților fundamentale, Paris 20.III.1952.

Monografii:

5. Prof. dr. Ion M. Anghel, *Drept Roman*, Ediția a IV-a, Ed. Lumina Lex, București 2002.
6. Prof. univ. dr. Emil Molcuț, *Drept Roman*, Ed. Press Mihaela S.R.L., București 1999.
7. Ștefan Cocoș, *Drept Roman*, Curs universitar, Ed. All Beck, București 2000.
8. I.Adam, A Rusu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. All Beck, București, 2003.
9. Alexandru Bacaci, Codruța Hageanu, Viorica Dumitrache, *Dreptul Familiei. Curs Universitar*, Ed. All Beck, București, 1999.
10. Iulia Bănărescu, *Noțiunea de moștenire vacantă și natura ei juridică*. Revista națională de drept nr. 10 din 2006.
11. Andrei Bloșenco, *Drept Civil, Partea Specială, Note de Curs*, Ed. Cardidact, Chișinău 2003.
12. Radu Petrescu, *Drept Succesoral. Moștenirea. Devoluția și împărțeala*, Ediția a II-a, București 1999.
13. Andrei Bloșenco, *Drept Civil. Contracte speciale. Dreptul de moștenire*, Chișinău, 2003.
14. Franciuc Deak, *Tratat de drept succesoral*, ediția a II-a, București 2002.
15. Oxana Robu, *Dreptul succesoral al soțului supraviețuitor*, *Revista Națională de Drept*, 10/55, 2002.
16. Dan Chirică, *Drept civil succesiuni*, Ed. Lumina Lex, București 2004.
17. Dan Chirică, *Drept civil. Succesiuni și testamente*. Editura Rosești, București 2003.

Prezentat la: 11.10.2017